

Analiza ryzyka dokonywana na podstawie konwencji ramowej Rady Europy o sztucznej inteligencji na przykładzie zastosowań w sektorze prawnym

Risk Assessment on the Basis of the Council of Europe Framework Convention on AI: the Example of Uses in the Field of Law

Abstract

The development of AI poses both opportunities and threats to human rights, democracy and the rule of law. In response to these challenges, the Council of Europe drafted the Framework Convention on Artificial Intelligence to establish a general legal framework for the use of AI. The Convention's main principles include the requirement for risk assessment, the introduction of security measures, and liability for harm caused by AI. In the context of the legal sector, AI is being used, among other things, to analyze legal documents, automate routine tasks, predict the outcome of court cases, and create legal aid systems. However, the use of AI in the law raises challenges, such as the risk of bias, discrimination, invasion of privacy, and threats to the right to a fair trial. The AI Framework Convention emphasizes the need for compliance with human rights, as well as protection against the undesirable consequences of using AI in the administration of justice. HUDERIA (Human Rights, Democracy and Rule of Law Impact Assessment) is the Council of Europe's proposed "tool" for assessing the impact of AI on human rights, democracy and the rule of law, which plays a key role in ensuring AI's compliance with fundamental principles of justice.

ZBIGNIEW WIĘCKOWSKI – doktor nauk prawnych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, ORCID – 0000-0001-7753-3743,
e-mail: z.wieckowski@uksw.edu.pl

MAREK ŚWIERCZYŃSKI – doktor habilitowany nauk prawnych, profesor
Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie,
ORCID – 0000-0002-4079-0487, e-mail: m.swierczynski@uksw.edu.pl

SŁOWA KLUCZOWE: Sztuczna inteligencja (AI), Konwencja ramowa o sztucznej inteligencji, Prawa człowieka, Ocena ryzyka, HUDERIA

KEYWORDS: Artificial intelligence (AI), Framework Convention on Artificial Intelligence, Human rights, Risk assessment, HUDERIA

1 | Wstęp

Rozwój sztucznej inteligencji (AI) niesie ze sobą zarówno ogromne możliwości, jak i potencjalne zagrożenia dla praw człowieka, demokracji i praworządności^[1]. W odpowiedzi na te wyzwania Rada Europy opracowała Konwencję ramową o sztucznej inteligencji, która ma na celu ustanowienie ogólnych ram prawnych dla stosowania rozwiązań z zakresu AI^[2]. Konwencja ta została otwarta do podpisu w Wilnie we wrześniu 2024 r.^[3]. Do chwili sporządzenia niniejszego opracowania podpisały ją m.in. UE oraz USA. Przewidujemy, że po zakończeniu procesu ratyfikacji konwencji w wystarczającej liczbie państw, konwencja zacznie obowiązywać w 2026 r.

W niniejszym pracowniu analizujemy podejście do oceny ryzyka przyjęte w Konwencji ramowej AI ze szczególnym uwzględnieniem zastosowań AI w sektorze prawnym.

Konwencja ramowa AI ma na celu zapewnienie, że projektowanie, rozwijanie i wykorzystywanie systemów AI będzie odbywać się z poszanowaniem praw człowieka, demokracji i praworządności. Kluczowe elementy Konwencji obejmują ustanowienie ogólnych ram prawnych dla stosowania AI, nałożenie zobowiązań na państwa-strony Konwencji (np. w zakresie odpowiedzialności za szkody wyrządzone z wykorzystaniem tych systemów), a znajduje ona zastosowanie do całego cyklu życia (*life cycle*)

¹ Więcej: Luciano Floridi, *The Ethics of Artificial Intelligence: Principles, Challenges, and Opportunities* (Oxford: Oxford University Press, 2021); Jia Qing Yap, Ernest Lim, „A Legal Framework for Artificial Intelligence Fairness Reporting” *The Cambridge Law Journal*, nr 3 (2022;): 610-644.

² O procesie tworzenia konwencji ramowej AI zob. Elżbieta Morawska, „Council of Europe standards and activities related to AI: towards a Framework Convention on AI and human rights?”, [w:] *Artificial Intelligence and International Human Rights Law Developing Standards for a Changing World*, red. Michał Balcerzak, Julia Kapelańska-Pregowska (Cheltenham: Elgar Publishing, 2024), 25-44.

³ The Framework Convention on Artificial Intelligence. <https://www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/the-framework-convention-on-artificial-intelligence>.

systemów AI. Trzeba podkreślić, że Konwencja ramowa AI nie tworzy nowych praw podstawowych, a jedynie wyjaśnia w jaki sposób realizować prawa podstawowe w środowisku cyfrowym sztucznej inteligencji. Przykładem jest wynikające z art. 6 ECHR prawo do rzetelnego procesu sądowego^[4].

Konwencja ramowa AI przyjmuje podejście oparte na analizie ryzyka, podobnie jak unijny Akt o sztucznej inteligencji^[5]. Główne elementy tego podejścia obejmują: 1) wymóg przeprowadzenia oceny ryzyka dla systemów AI, 2) wprowadzenie środków bezpieczeństwa i zasad odpowiedzialności, 3) szczególne wymagania dla systemów AI wykorzystywanych przez władze publiczne, 4) dodatkowe obowiązki dla systemów AI używanych do dostarczania towarów i usług.

Sektor prawny jest jednym z obszarów, w których AI znajduje coraz szersze zastosowanie^[6]. Przykłady obejmują analizę dokumentów prawnych, automatyzację rutynowych zadań prawnych, prognozowanie rozstrzygnięć sporów sądowych, rozwój systemów pomocy prawnej opartych na AI^[7]. Podane w opracowaniu przykłady tych narzędzi opierają się na danych udostępnionych w ramach repozytorium CEPEJ o nazwie Resource Centre on Cyberjustice and AI^[8] (dalej: Centrum). Utworzenie Centrum było jedną z pierwszych inicjatyw Artificial Intelligence Advisory Board (AIAB), czyli elitarnego grona ekspertów z zakresu AI stanowiącego intelektualne

⁴ Zob. szerzej Tomasz Sroka, „Artificial intelligence and the right to a fair trial”, [w:] *Artificial Intelligence and International Human Rights Law Developing Standards for a Changing World*, 250 -277.

⁵ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/1689 z dnia 13 czerwca 2024 r. w sprawie ustanowienia zharmonizowanych przepisów dotyczących sztucznej inteligencji oraz zmiany rozporządzeń (WE) nr 300/2008, (UE) nr 167/2013, (UE) nr 168/2013, (UE) 2018/858, (UE) 2018/1139 i (UE) 2019/2144 oraz dyrektyw 2014/90/UE, (UE) 2016/797 i (UE) 2020/1828 (akt w sprawie sztucznej inteligencji).

⁶ Zob. szerzej Marek Świerczyński, Zbigniew Więckowski, *Sztuczna inteligencja w wymiarze sprawiedliwości. Wytyczne Rady Europy dotyczące spraw cywilnych* (Warszawa: Wydawnictwo Instytutu de Republica, 2023); Patrycja Dolniak, Tomasz Kuźma, Andrzej Ludwiński, Konrad Wasik, *Sztuczna inteligencja w wymiarze sprawiedliwości. Między prawem a algorytmami* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2024).

⁷ Gary Marchant, „AI in Robes: Courts, Judges, and Artificial Intelligence” *Ohio Northern University Law Review*, nr 3 (2024): 473-490.

⁸ Zob. <https://www.coe.int/en/web/cepej/resource-centre-on-cyberjustice-and-ai>. [dostęp: 15.12.2024].

zaplecze z zakresu AI dla organów Rady Europy^[9]. Centrum to służy jako publicznie dostępna, regularnie aktualizowana baza danych zawierająca zweryfikowane przez ekspertów informacje na temat funkcjonalnych systemów sztucznej inteligencji oraz innych kluczowych narzędzi z zakresu tzw. cybersprawiedliwości (*cyberjustice*) wykorzystywanych w cyfrowej transformacji krajowych systemów prawnych. Centrum pomaga uzyskać przegląd takich narzędzi, stanowiąc punkt wyjścia zarówno do dalszej analizy korzyści, jak i zagrożeń związanych z ich stosowaniem^[10].

Struktura opracowania jest następująca. W pierwszym punkcie przedstawimy wybrany, dotychczasowy dorobek Rady Europy w zakresie ustanowienia ram prawnych dla stosowania AI w wymiarze sprawiedliwości. W punkcie drugim podamy przykłady obecnych zastosowań AI w sektorze prawnym, które ilustrują zarówno potencjał, jak i wyzwania związane z implementacją tych technologii. W punkcie trzecim wyjaśnimy znaczenie Konwencji ramowej AI dla rozwiązywania problemów związanych z ochroną praw człowieka w kontekście zastosowania AI w sektorze prawnym. W punkcie czwartym przedstawione zostaną kluczowe zasady HUDERIA zarówno w oparciu o przyjętą 28 listopada 2024 r. przez Radę Europy metodologię HUDERIA^[11], jak i dokumenty robocze, w szczególności raport Instytutu Turinga^[12]. Ostatnia część opracowania zawiera podsumowanie i wnioski. W szczególności rekomendujemy wykorzystanie HUDERIA również na potrzeby dokonywania analizy ryzyka w państwach członkowskich UE w oparciu o Akt sztucznej inteligencji.

⁹ W gronie członków elitarnej AIAB znalazł się Polak – prof. Marek Świerczyński z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

¹⁰ Zob.: Giovana Lopes, „Artificial intelligence and judicial decision-making: Evaluating the role of AI in debiasing” *TATuP – Zeitschrift für Technikfolgenabschätzung in Theorie und Praxis*, nr 1 (2024): 28-33.

¹¹ Metodologia HUDERIA została przyjęta przez Komitet Rady Europy ds. Sztucznej Inteligencji (CAI) na 12. posiedzeniu plenarnym, które odbyło się w Strasburgu w dniach 26-28 listopada. W 2025 r. zostanie ona uzupełniona o model HUDERIA, który zapewni materiały i zasoby pomocnicze, w tym elastyczne narzędzia i skalowalne zalecenia.

¹² Raport jest dostępny na stronie pod adresem: <https://www.turing.ac.uk/news/publications/ai-human-rights-democracy-and-rule-law-primer-prepared-council-europe>. [dostęp: 9.12.2024].

2 | AI w sektorze prawnym – wybrana dotychczasowa aktywność Rady Europy

Polska jest aktywnym członkiem Rady Europy. Rada Europy wnosi znaczący wkład w opracowywanie ram etycznych dla sztucznej inteligencji w sektorze prawnym. Prace nad prawnymi i etycznymi aspektami AI prowadzone są nie tylko na poziomie Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy, ale także stałego komitetu ds. AI (CAI) czy też wyspecjalizowanych komisji, w szczególności Europejskiej Komisji ds. efektywności wymiaru sprawiedliwości (CEPEJ). W grudniu 2018, ta ostatnia przyjęła dokument o nazwie Europejska Karta Etyczna dotyczący wykorzystania sztucznej inteligencji w systemach sądowniczych i ich otoczeniu. Europejska Karta określa pięć zasad:

1. Zasada poszanowania praw podstawowych: zapewnienie, że projektowanie i wdrożenie narzędzi i usług AI są zgodne z prawami podstawowymi;
2. Zasada niestosowania dyskryminacji: szczególnie zapobieganie rozwijaniu lub nasilaniu dyskryminacji między jednostkami lub grupami jednostek;
3. Zasada jakości i bezpieczeństwa: dotycząca przetwarzania orzeczeń sądowych i danych, wykorzystująca certyfikowane źródła i dane niematerialne z modelami opracowanymi w sposób multidyscyplinarny, w bezpiecznym środowisku technologicznym;
4. Zasada transparentności, bezstronności i sprawiedliwości: udostępnianie metod przetwarzania danych i autoryzacja audytów zewnętrznych;
5. Zasada „pod kontrolą użytkownika”: wykluczająca podejście nakazowe i zapewniająca, że użytkownicy są świadomymi aktorami i kontrolują podejmowane wybory.

Dokument stanowi przejaw „miękkiego prawa” (*soft law*) i przestrzeganie zasad w nim określonych nie jest w żaden sposób penalizowane. Europejska Karta Etyczna jest pierwszym krokiem Rady Europy w działaniach na rzecz promowania odpowiedzialnego wykorzystania AI w sektorze prawnym.

Zgodnie z wytycznymi Rady Europy, systemy AI stosowane w wymiarze sprawiedliwości muszą być zgodne z podstawowymi wymogami prawa do

rzetelnego procesu sądowego (vide art. 6 ECHR). Należy zapewniać nie tylko wysoką jakość orzeczeniom sądowym, ale także bezpieczeństwo danych. Dane powinny być przetwarzane w sposób przejrzysty, bezstronny i uczciwy. Konieczne są gwarancje dostępności i zrozumiałości metod przetwarzania danych (wymóg przejrzystości i wyjaśnialności), w tym możliwość przeprowadzania audytów zewnętrznych. Jednym z wymogów zapewniania przejrzystości AI mógłby być obowiązek dokumentowania parametrów i instrukcji podawanych jako dane wejściowe dla AI oraz czynników wpływających na prognozy dokonywane przez system AI. Wymóg przejrzystości powinien być spełniany na każdym etapie, od projektowania, poprzez rozwój, personalizację (dostosowanie do potrzeb użytkownika), eksploatację, aż po okresową walidację skuteczności systemów AI, co powinno obejmować zarówno regularne testy, jak i cykliczne audyty zewnętrzne. Innym wymogiem dla zapewnienia przejrzystości i wyjaśnialności systemu jest możliwość zidentyfikowania – na każdym etapie korzystania z systemów AI – zbiorów danych (w tym sposobów ich gromadzenia, oznaczania, grupowania itp.) oraz zastosowanych procesów ich przetwarzania, w tym algorytmów uczenia maszynowego. W świetle dokumentów Rady Europy spełnienie wymogu przejrzystości oznacza możliwość zrozumienia przez jednostkę, jak działa system i w jaki sposób osiąga swoje wyniki.

Według Rady Europy wymóg bezpieczeństwa oznacza, że systemy AI powinny być wiarygodne, zabezpieczone przed ingerencją z zewnątrz oraz bezpieczne przed wykonywaniem niezamierzonych działań, zgodnie z zasadą ostrożności. Szczególnie istotne jest przestrzeganie prawa do prywatności, w szczególności gdy system AI przetwarza dane osobowe. Systemy AI muszą działać zgodnie z przepisami Konwencji o ochronie danych osobowych oraz ogólnego rozporządzenie Unii Europejskiej o ochronie danych (RODO).

Obywatele powinni dysponować dostępem do skutecznych środków zaradczych oraz mechanizmów odwoławczych w sytuacji naruszenia prawa.

W trakcie 41 sesji plenarnej (4-5 grudnia 2023) CEPEJ przyjęła dokument zatytułowany: *Assessment Tool for the Operationalisation of the European Ethical Charter on the Use of Artificial Intelligence in Judicial Systems and Their Environment* [Narzędzie oceny wdrożenia Europejskiej Karty Etycznej w systemie wymiaru sprawiedliwości i jego otoczeniu]. Dokument zawiera praktyczne wskazówki dotyczące stosowania pięciu zasad Karty. W dokumencie zawarto liczne rodzaje zagrożeń, wśród nich między innymi: ryzyko

ponownego wykorzystania danych i/lub użycia modelu AI szkoleniowego w innym celu, ryzyko ujawnienia danych osobowych, ryzyko wprowadzenia w błąd przez wyniki AI (może być spowodowane przez AI fałszywie prezentujące wyniki jako pewne lub z wysokim prawdopodobieństwem wiarygodności), ryzyko przymusowego stosowania AI (wynika z sposobu, w jaki system AI jest zintegrowany z procesem sądowym oraz ze sposobów wycofania się, który albo nie istnieje, albo jest trudny do uzyskania).

Narzędzie oceny wdrożenia Europejskiej Karty Etycznej może być zastosowane na przykład w procesie wyszukiwania dokumentów. Rozwiązania AI są w stanie tworzyć kolekcję orzecznictwa, tekstu prawnego i innych informacji, które następnie można udostępnić ekspertom prawnym do dalszej analizy. AI może być pomocna w przewidywaniu wyników postępowań sądowych: te rozwiązania uczą się na podstawie dużych zbiorów danych, aby zidentyfikować wzorce w danych, które są następnie wykorzystywane do wizualizacji, symulacji lub przewidywania nowych wyników postępowań sądowych. Narzędzie można wykorzystać w procesie podejmowania decyzji w wymiarze sprawiedliwości czy także anonimizacji danych, takich jak dane osobowe stron.

Narzędzie oceny składa się z 29 pytań zaprojektowanych w celu podniesienia świadomości i zidentyfikowania potencjalnych naruszeń systemu AI względem zasad Karty Etycznej. Dodatkowo, narzędzie składa się z pytań pomocniczych w celu doprecyzowania odpowiedzi, sprawdzenia lub sugerowania wprowadzenia środków zarządzania ryzykiem.

W przypadku odpowiedzi, które mogą poważnie naruszać zasady chronione przez Kartę, pojawia się ostrzeżenie „należy ponownie rozważyć wdrożenie tego systemu AI”. Zaleca się omówienie ostatecznego wyniku w ramach zespołu nadzorującego, tak aby zapewnić odpowiednie działania następne.

3 | Przykłady zastosowań AI w sektorze prawnym

Rozwój sztucznej inteligencji (AI) w ostatnich latach przyniósł znaczące zmiany w wielu obszarach, a sektor prawny nie jest wyjątkiem. Technologie AI zrewolucjonizowały sposób, w jaki prawnicy wykonują swoją pracę, oferując narzędzia, które zwiększają efektywność, dokładność i szybkość wykonywania zadań. W tej części artykułu skupimy się na konkretnych

przykładach zastosowań AI w sektorze prawnym, które ilustrują zarówno potencjał, jak i wyzwania związane z wdrażaniem tych technologii¹³.

Przedstawione poniżej przykłady obejmują cztery kluczowe obszary, w których AI ma szczególnie istotny wpływ: 1) przegląd i analiza dokumentów prawnych, 2) wsparcie w kwerendach prawnych (*legal research*), 3) zautomatyzowana analiza umów, 4) przewidywanie rozstrzygnięć sporów.

Każdy z wybranych obszarów pokazuje, jak AI może wspierać pracę prawników, optymalizować procesy i dostarczać nowych narzędzi do analizy i podejmowania decyzji. Jednocześnie, omawiając te zastosowania należy pamiętać o potencjalnych ryzykach i wyzwaniach etycznych, które zostaną szerzej omówione w dalszych częściach opracowania.

Warto podkreślić, że choć AI oferuje imponujące możliwości, nie zastępuje ona całkowicie ludzkiego osądu i doświadczenia. Raczej służy jako potężne narzędzie wspomagające, które pozwala prawnikom skupić się na bardziej złożonych aspektach ich pracy, wymagających kreatywnego myślenia i głębokiego zrozumienia kontekstu prawnego i społecznego.

3.1. Przegląd i analiza dokumentów prawnych

Sztuczna inteligencja zrewolucjonizowała proces przeglądu i analizy dokumentów prawnych. Narzędzia oparte na AI mogą szybko przetwarzać ogromne ilości dokumentów, znacznie skracając czas potrzebny na ich analizę. Wykorzystując zaawansowane technologie, takie jak przetwarzanie języka naturalnego (NLP) i uczenie maszynowe, systemy AI są w stanie wyodrębniać istotne informacje z dokumentów, identyfikować kluczowe klauzule i potencjalne ryzyka, kategoryzować dokumenty na podstawie ich treści, zaznaczać dla użytkownika niestandardowe warunki

¹³ O obecnych problemach z technologią AI w sektorze prawnym piszą m.in. John Villasenor, „Generative Artificial Intelligence and the Practice of Law: Impact, Opportunities, and Risks” *Minnesota Journal of Law, Science & Technology*, t. XXV (2024): 25-48; Rebecca Delfino, „Deepfakes on Trial: A Call To Expand the Trial Judge’s Gatekeeping Role To Protect Legal Proceedings from Technological Fakery” *Hastings Law Journal*, nr 2 (2023): 292-348, Berenika Kaczmarek-Templin, „Sztuczna inteligencja (AI) i perspektywy jej wykorzystania w postępowaniu przed sądem cywilnym” *Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały*, nr 2 (2022): 61-78; Kinga Kálmán, Laura Olga Kiss, Kitty Mezei, Boldizsár Szentgáli-Tóth, „Oprogramowania oparte na sztucznej inteligencji w sądach na całym świecie: praktyka, perspektywy i wyzwania mające znaczenie dla Węgier i Europy Środkowej” *Prawo Mediów Elektronicznych*, 2 (2022): 16-27.

lub niespójności. Dzięki temu prawnicy mogą skupić się na bardziej złożonych zadaniach wymagających ludzkiej ekspertyzy, zamiast poświęcać czas na żmudne, ręczne przeglądanie dokumentów^[14].

3.2. Wsparcie w kwerendach prawnych (*legal research*)

AI znacząco usprawnia proces badań prawnych, umożliwiając prawnikom szybkie znajdowanie istotnych informacji. Narzędzia oparte na sztucznej inteligencji potrafią analizować bazy danych prawnych w poszukiwaniu odpowiednich orzeczeń i przepisów, rozumieć kontekst i niuanse pytań prawnych, dostarczając znacznie dokładniejsze wyniki niż w przypadku tradycyjnych metod wyszukiwania informacji, a także tworzyć trafne podsumowania i analizy znalezionych informacji.

Według badań narzędzia do badań prawnych oparte na AI mogą skrócić czas poświęcany na kwerendy prawne nawet o 50%^[15]. Platformy takie jak ROSS Intelligence czy Casetext, a w Polsce AIMON wykorzystują zaawansowane algorytmy do przeszukiwania baz danych prawnych, dostarczając prawnikom kompleksowe wyniki z przeprowadzonych badań.

3.3. Zautomatyzowana analiza umów

Sztuczna inteligencja zrewolucjonizowała proces analizy umów, automatyzując wiele czasochłonnnych zadań, np. w procedurach Mergers and Acquisitions. Systemy AI potrafią już teraz szybko przeglądać i analizować duże ilości umów, identyfikować ich kluczowe postanowienia, warunki oraz potencjalne ryzyka, wyodrębniać istotne informacje, takie jak daty,

¹⁴ Przykładem takiego rozwiązania jest Kira Systems. Jest to narzędzie oparte na sztucznej inteligencji, które wykorzystuje przetwarzanie języka naturalnego (NLP) oraz uczenie maszynowe do analizy i przeglądu dokumentów prawnych. System ten automatycznie rozpoznaje, wyodrębnia i kategoryzuje kluczowe informacje oraz klauzule z dużych zbiorów dokumentów: <https://kirasystems.com/>.

¹⁵ Przykładem narzędzia AI, które znacząco usprawnia proces badań prawnych, jest Westlaw Edge. Jest to zaawansowane narzędzie do badań prawnych, które wykorzystuje sztuczną inteligencję, przetwarzanie języka naturalnego (NLP) i uczenie maszynowe do szybkiego i dokładnego wyszukiwania informacji prawnych. System analizuje obszerne bazy danych, znajdując odpowiednie przepisy, orzeczenia sądowe i inne materiały prawne: <https://legal.thomsonreuters.com/en/products/westlaw-edge>.

nazwy i kwoty, a także porównywać umowy z wcześniej ustalonymi standardami lub wzorcami.

Zgodnie z raportem opracowanym przez Międzynarodowe Stowarzyszenie Adwokatów (IBA – International Bar Association) oraz Centrum ds. Sztucznej Inteligencji i Polityki Cyfrowej (CAIDP – Center for AI and Digital Policy) 74% respondentów reprezentujących w większości kancelarie prawne zauważyło, że pełne wdrożenie sztucznej inteligencji może potencjalnie zastąpić niektóre role w ich dotychczasowych miejscach pracy, podkreślając jednocześnie znaczący wpływ, jaki AI może mieć na zawód prawnika. W USA takie narzędzia stanowią już standard dla pracy prawniczej^[16]. Przykładem jest system Luminance^[17].

3.4. Prognozowanie rozstrzygnięć spraw sądowych

Jednym z najbardziej innowacyjnych oraz budzących największe zainteresowanie (ale też zastrzeżenia) zastosowań AI w prawie jest prognozowanie rozstrzygnięć spraw sądowych^[18]. Systemy AI analizują ogromne ilości danych historycznych, w tym orzeczenia sądowe, charakterystykę poprzednich spraw, informacje o tendencjach orzeczniczych (bądź nawet preferencje samych sędziów). Na podstawie tych danych AI może przewidywać prawdopodobne wyniki spraw, pomagając prawnikom w ocenie szans powodzenia danej sprawy, podejmowaniu decyzji o strategii procesowej, doradzaniu klientom w kwestii potencjalnych rozstrzygnięć^[19].

¹⁶ *The Future is Now: Artificial Intelligence and the Legal Profession*. <https://www.ibanet.org/Presidential-project-AI-Tech>.

¹⁷ Luminance to zaawansowane narzędzie oparte na sztucznej inteligencji, które służy do automatyzacji przeglądu i analizy dokumentów prawnych. Jest szczególnie przydatne w procesach takich jak due diligence, analiza kontraktów oraz ocena ryzyka prawnego. Luminance wykorzystuje technologie uczenia maszynowego (machine learning) i przetwarzania języka naturalnego (NLP), aby przyspieszyć procesy, które tradycyjnie wymagają dużo czasu i manualnej pracy: <https://www.luminance.com/>.

¹⁸ Zob. szerzej Kaczmarek-Templin, „Sztuczna inteligencja (AI) i perspektywy jej wykorzystania w postępowaniu przed sądem cywilnym”.

¹⁹ Dory Reiling, „Courts and Artificial Intelligence” *International Journal for Court Administration*, No. 2 (2020): 4-6.

Narzędzia takie jak Lex Machina^[20] czy Premonition^[21] wykorzystują zaawansowane algorytmy do analizy danych sądowych i przewidywania sposobu rozstrzygnięcia sporu. Dzięki tym narzędziom prawnicy mogą podejmować bardziej świadome decyzje i lepiej przygotowywać się do postępowań sądowych.

Choć jednak AI oferuje ogromny potencjał w przewidywaniu wyników spraw, nie może zastąpić ludzkiego osądu i doświadczenia. Prawnicy muszą krytycznie oceniać wyniki generowane przez AI i łączyć je z własną wiedzą i intuicją prawniczą.

4 | Wyzwania związane z ochroną praw człowieka w świetle Konwencji ramowej AI

Wraz z rosnącym wykorzystaniem sztucznej inteligencji w sektorze prawnym pojawiają się istotne wyzwania związane z ochroną praw człowieka. W Konwencji ramowej AI Rada Europy zwraca szczególną uwagę na te kwestie, podkreślając konieczność zapewnienia, że systemy AI są projektowane, rozwijane i wykorzystywane w sposób zgodny z prawami podstawowymi i wolnościami.

Uważamy, że Konwencja ramowa AI stanowi istotny krok w kierunku adresowania wyzwań związanych z ochroną praw człowieka w kontekście zastosowania AI w sektorze prawnym. Jednakże skuteczne wdrożenie jej postanowień będzie wymagała ciągłego dialogu między prawnikami, technologami, etykami i decydentami politycznymi.

W tej części artykułu skupimy się na czterech kluczowych obszarach, w których zastosowanie AI w sektorze prawnym może potencjalnie

²⁰ Lex Machina to innowacyjne narzędzie oparte na sztucznej inteligencji, które wykorzystuje analizę danych historycznych oraz uczenie maszynowe do przewidywania wyników spraw sądowych. Narzędzie koncentruje się głównie na sprawach z zakresu prawa cywilnego, własności intelektualnej i innych dziedzin prawa, oferując prawnikom dane analityczne, które wspierają podejmowanie strategicznych decyzji: <https://lexmachina.com/>.

²¹ Premonition to zaawansowana platforma wykorzystująca AI do analizy ogromnych zbiorów danych prawniczych w celu przewidywania wyników postępowań sądowych: <https://premonition.ai/>.

naruszać prawa podstawowe, oraz omówimy, w jaki sposób Konwencja ramowa AI odnosi się do tych problemów.

4.1. Stronniczość i dyskryminacja

Jednym z najpoważniejszych zagrożeń związanych z wykorzystaniem AI w sektorze prawnym jest ryzyko stronniczości i dyskryminacji^[22]. Systemy AI, uczone na historycznych danych, mogą powielać i wzmacniać istniejące uprzedzenia społeczne. W kontekście prawnym może to prowadzić do niesprawiedliwych wyroków lub decyzji.

Z Konwencji ramowej AI wynika wymóg regularnej oceny i audytu systemów AI pod kątem potencjalnej stronniczości, zapewnienia różnorodności w zespołach rozwijających systemy AI, a także wdrożenia mechanizmów monitorowania i korygowania stronniczości w czasie rzeczywistym (*real time*).

Przykładowo, w Stanach Zjednoczonych odkryto, że algorytmy używane do oceny ryzyka recydywy wykazywały stronniczość rasową, co doprowadziło do szerokiej debaty na temat etycznego wykorzystania AI w wymiarze sprawiedliwości^[23].

4.2. Prywatność i ochrona danych

Wykorzystanie AI w sektorze prawnym często wiąże się z przetwarzaniem ogromnych ilości danych osobowych, co rodzi poważne obawy dotyczące prywatności i ochrony danych. W konwencji ramowej AI Rada Europy kładzie nacisk na zapewnienie zgodności z istniejącymi regulacjami dotyczącymi ochrony danych, takimi jak Konwencja 108+ (czy RODO w UE),

²² Sandra Wachter, Brent Mittelstadt, Chris Russell, „Why fairness cannot be automated: Bridging the gap between EU non-discrimination law and AI” *Computer Law & Security Review*, t. XLI (2021); Fabian Lütz, „The AI Act, gender equality and non-discrimination: what role for the AI office?” *ERA Forum*, 25 (2024): 79-95; Valentin Hofmann, Pratyusha Ria Kalluri, Dan Jurafsky, et al., „AI generates covertly racist decisions about people based on their dialect” *Nature*, 633 (2024): 147-154; Zhisheng Chen, „Ethics and discrimination in artificial intelligence-enabled recruitment practices” *Humanities and Social Sciences Communications*, 567 (2023).

²³ Dory Reiling, „Courts and Artificial Intelligence” *International Journal for Court Administration*, nr 2 (2020): 5, 7.

wdrożenie zasady minimalizacji danych, stosowanie technik anonimizacji i pseudonimizacji danych, zapewnienie transparentności w zakresie zbierania i przetwarzania danych osobowych.

Wyzwaniem pozostaje znalezienie równowagi między efektywnością systemów AI a ochroną prywatności jednostek, szczególnie w kontekście poufności relacji prawnik z jego klientem.

4.3. Prawo do rzetelnego procesu sądowego

Wykorzystanie AI w postępowaniach sądowych rodzi pytania o zachowanie prawa do rzetelnego procesu (*fair trial*)^[24]. Z Konwencji ramowej AI wynika wymóg zapewnienia transparentności w stosowaniu systemów AI w procesach sądowych, zachowania ludzkiego nadzoru nad decyzjami podejmowanymi przez AI, gwarantowania prawa do odwołania się od decyzji wspomaganych przez AI. Podobne rekomendacje pojawiły się już w wytycznych Rady Europy dotyczących rozpraw zdalnych [Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on online dispute resolution mechanisms in civil and administrative court proceedings (CM(2021)36add4-final) and their Explanatory Memorandum (CM(2021)36-add5-final)^[25] dalej jako wytyczne CDCJ]. Wytyczne dotyczą wykorzystania technologii opartych na sztucznej inteligencji w postępowaniach cywilnych i administracyjnych oraz określenie możliwego zakresu ich zastosowania w krajowych porządkach prawnych państw członkowskich Rady Europy. Wytyczne CDCJ formułują cztery podstawowe zasady:

1. budowanie zaufania do postępowań zdalnych ma kluczowe znaczenie dla właściwego wykorzystania technologii informatycznych w sądach,
2. konieczne jest zapewnienie szerokiego dostępu do postępowań zdalnych,
3. kwestie proceduralne, mające zastosowanie do postępowań stacjonarnych (niezależność, neutralność, bezstronność, zasada sprawiedliwego procesu i skutecznego środka odwoławczego), mają

²⁴ Zob. szerzej Sroka, „Artificial intelligence and the right to a fair trial”, 250-277.

²⁵ <https://www.coe.int/en/web/cdcj/online-dispute-resolution-mechanisms>. [dostęp: 11.12.2024].

w równym stopniu zastosowanie do postępowań prowadzonych zdalnie

4. konieczność poprawnej identyfikacji uczestników postępowań i podejmowania skutecznych działań przeciwko oszustwom dotyczącym kradzieży tożsamości.

Kluczowe jest zapewnienie, aby wykorzystanie AI w sektorze prawnym nie naruszało fundamentalnych zasad sprawiedliwości proceduralnej, takich jak prawo do bycia wysłuchanym czy równości stron w procesie (*equality of arms*).

4.4. Dostęp do wymiaru sprawiedliwości

Choć AI może potencjalnie zwiększyć dostęp do wymiaru sprawiedliwości, istnieje również ryzyko pogłębienia nierówności, co można zilustrować trafnym hasłem: „more access but less justice”^[26]. Z Konwencji ramowej AI wynika wymóg zapewnienia, że systemy AI nie mogą tworzyć barier dla osób o ograniczonych umiejętnościach technologicznych. Niezbędne jest przeciwdziałanie „wykluczeniu cyfrowemu” (*digital divide*) w dostępie do usług prawnych, a z drugiej strony promowania tych rozwiązań AI, które zwiększają dostępność pomocy prawnej dla grup marginalizowanych (*vulnerable persons*)^[27].

Wyzwaniem pozostaje zapewnienie, że korzyści płynące z zastosowania AI w prawie są dostępne dla wszystkich, niezależnie od ich statusu społeczno-ekonomicznego czy umiejętności technologicznych.

²⁶ Zob. szerzej Natalie Knowlton, „Access to Civil Justice in the Age of AI: Mindsets & Pathways to New Practices” *Ohio Northern University Law Review*, nr 3 (2024): 533-554.

²⁷ Zbigniew Więckowski, Grzegorz Kubalski, „Czy sztuczna inteligencja oraz inne technologie informatyczne pomogą w dostępie do wymiaru sprawiedliwości osobom ze szczególnymi potrzebami?” *Prawo i Więź*, nr 4 (2022): 146-165.

5 | Znaczenie HUDERIA dla sektora prawnego

HUDERIA (Human Rights, Democracy and Rule of Law Impact Assessment) to kompleksowe narzędzie oceny wpływu systemów sztucznej inteligencji na prawa człowieka, demokrację i praworządność, wprowadzone przez Konwencję ramową AI. Naszym zdaniem HUDERIA będzie odgrywać kluczową rolę w zapewnieniu, że zastosowania AI w sektorze prawnym są zgodne z fundamentalnymi zasadami sprawiedliwości i praw człowieka^[28]. Rekomendujemy również, aby HUDERIA została uznana w Unii Europejskiej za podstawowy standard oceny systemów prawnych AI w państwach członkowskich w oparciu o Akt o sztucznej inteligencji^[29]. Dotychczas Komitet Sztucznej Inteligencji (CAI) Rady Europy opracował metodologię HUDERII. Kolejne dokumenty z tego zakresu zostaną przedstawione w 2025 r.

W tej części artykułu przyjrzymy się bliżej planowanej strukturze HUDERII, jej kluczowym zasadom i celom, a także wyzwaniom związanym z jej wdrożeniem w sektorze prawnym. W tym celu wykorzystamy dokumenty robocze opracowane lub zlecone przez komitet CAHAI (takie jak raport Instytutu Turinga), który został następnie zastąpiony przez stały komitet Rady Europy (CAI).

HUDERIA będzie się składać z trzech głównych komponentów (zgodnie z zakresem Konwencji ramowej AI):

1. Ocena wpływu na prawa człowieka, który koncentruje się na analizie potencjalnego wpływu systemu AI na fundamentalne prawa człowieka, takie jak prawo do prywatności, wolność wypowiedzi czy zakaz dyskryminacji;
2. Ocena wpływu na demokrację, w którym badane jest, w jaki sposób wykorzystanie danego systemu AI może wpływać na procesy demokratyczne, w tym na udział obywateli w życiu publicznym i podejmowaniu decyzji;

²⁸ Por. Alessandro Mantelero, Maria Esposito, „An evidence-based methodology for human rights impact assessment (HRIA) in the development of AI data-intensive systems” *Computer Law & Security Review*, t. XLI (2021): 1-35.

²⁹ Zob. także inne metody analizy ryzyka z zastosowania AI: Anna Schmitz, Michael Mock, Rebekka Gorge, et al. „A global scale comparison of risk aggregation in AI assessment frameworks” *AI Ethics* (2024); Alessandro Mantelero, „The Fundamental Rights Impact Assessment (FRIA) in the AI Act: Roots, legal obligations and key elements for a model template” *Computer Law & Security Review*, t. LIV (2024).

3. Ocena wpływu na praworządność, który zawiera analizę potencjalnego wpływu systemu AI na zasady praworządności, w tym na niezależność sądownictwa i równość wobec prawa.

Efektywne wdrożenie HUDERIA w sektorze prawnym może napotykać na szereg problemów, które wynikają ze złożoności systemów AI (m.in. problem tzw. „black box”), co utrudnia pełną ocenę ich wpływu na prawa człowieka i praworządność. Ponadto dynamiczny rozwój technologii AI wymaga ciągłej aktualizacji metodologii oceny, z czym wiąże się trudności w przewidywaniu długoterminowych skutków wdrożenia AI w systemie prawnym.

W kontekście sektora prawnego, HUDERIA wymaga szczegółowej analizy, w jaki sposób systemy AI mogą wpływać na przebieg postępowań sądowych, dostęp do sprawiedliwości i ogólną integralność systemu prawnego.

Z udostępnionej już metodologii HUDERII wynika, że przy ocenie ryzyka szczególny nacisk należy położyć na ocenę wpływu systemów AI na prawo do rzetelnego procesu sądowego. Kluczowe aspekty tej oceny obejmują analizę potencjalnego wpływu AI na bezstronność sędziów, ocenę transparentności algorytmów używanych w postępowaniach sądowych, a także badanie, czy systemy AI mogą naruszać zasadę równości stron w procesie (jest to nasza interpretacja postanowień metodologii HUDERIA w kontekście sektora prawnego). Gdy chodzi o ocenę dostępu do wymiaru sprawiedliwości analiza powinna koncentrować się na tym, czy systemy AI zwiększają czy ograniczają dostęp do pomocy prawnej oraz czy systemy AI mogą tworzyć bariery dla określonych grup społecznych. HUDERIA będzie wymagać również szczegółowej analizy potencjalnego wpływu systemów AI na niezawisłość sędziowską, w tym ocenę, czy systemy wspomagania decyzji mogą tworzyć zagrożenia dla autonomii sędziowskiej bądź podważać zaufanie publiczne do niezawisłości sędziów^[30].

Aby skutecznie wdrożyć HUDERIA w sektorze prawnym, rekomendujemy już teraz rozpoczęcie procesu tworzenia interdyscyplinarnych zespołów do przeprowadzania ocen; zespołów składających się z prawników, ekspertów informatycznych, naukowców oraz etyków, a z czasem także

³⁰ Tu warto śledzić doświadczenia chińskie, gdzie wdrożono AI w sądach na pełną skalę. Zob. Peng Wang, Guannan Qu, „AI in court: the promotion and regulation of information technology in China's Smart Court movements”, [w:] *Artificial Intelligence and International Human Rights Law Developing Standards for a Changing World*, 309-324; Rachel E. Stern, „Automating Fairness? Artificial Intelligence in the Chinese Courts” *Columbia Journal of Transnational Law* 2021, nr 3 (2021): 515-553.

regularne przeprowadzanie audytów systemów AI używanych w sektorze prawnym, zapewnienie transparentności w procesie oceny i publikowanie wyników HUDERIA, jak również wprowadzenie mechanizmów ciągłego monitorowania i ewaluacji systemów AI po ich wdrożeniu.

Podsumowując, HUDERIA będzie stanowić kluczowe narzędzie w zapewnieniu, że systemy AI stosowane w sektorze prawnym są zgodne z fundamentalnymi zasadami praw człowieka, demokracji i praworządności. Skuteczne wdrożenie tego narzędzia wymaga jednak ciągłego dialogu między różnymi podmiotami z obszaru wymiaru sprawiedliwości oraz gotowości do adaptacji w obliczu szybkiego postępu technologicznego. Kluczowe jest rozwijanie kompetencji cyfrowych wśród prawników i pracowników wymiaru sprawiedliwości.

6 | Podsumowanie i wnioski

Rozwój sztucznej inteligencji (AI) w sektorze prawnym niesie ze sobą zarówno ogromne możliwości, jak i istotne wyzwania. Konwencja ramowa Rady Europy o sztucznej inteligencji stanowi kluczowy krok w kierunku regulacji tej technologii, ze szczególnym uwzględnieniem ochrony praw człowieka, demokracji i praworządności^[31].

Główne wnioski z przeprowadzonej w niniejszym opracowaniu analizy są następujące:

1. AI znajduje już teraz szerokie zastosowanie w sektorze prawnym, m.in. w analizie dokumentów, wsparciu badań prawnych, automatyzacji analizy umów i prognozowaniu rozstrzygnięć sądowych;
2. Wdrożenie AI w prawie rodzi istotne wyzwania związane z ochroną praw człowieka, w tym ryzyko stronniczości (*bias*) i dyskryminacji, zagrożenia dla prywatności i ochrony danych, potencjalne naruszenia prawa do rzetelnego procesu oraz problemy z dostępem do wymiaru sprawiedliwości;
3. HUDERIA stanowi kluczowe narzędzie oceny wpływu systemów AI na prawa podstawowe w kontekście prawnym;

³¹ Zob. Adam Wiśniewski, „Sztuczna inteligencja i prawa człowieka w kontekście prawa międzynarodowego” *Prawo i Więź*, nr 4 (2023): 29-52.

4. Skuteczne wdrożenie HUDERIA wymaga interdyscyplinarnego podejścia, regularnych audytów oraz ciągłego monitorowania systemów AI w sektorze prawnym;
5. Konwencja ramowa AI Rady Europy formułuje standardy międzynarodowe, które powinny stanowić podstawę do harmonizacji standardów oceny ryzyka systemów AI w różnych jurysdykcjach, w tym w Unii Europejskiej.

Przyszłe kierunki badań i wdrożeń powinny koncentrować się na:

1. Dalszym rozwoju metodologii HUDERIA, szczególnie w kontekście specyficznych zastosowań AI w sektorze prawnym i innych;
2. Badaniu długoterminowych skutków wdrożenia AI w systemie prawnym, zwłaszcza w obszarze niezawisłości sędziowskiej i dostępu do sprawiedliwości;
3. Opracowaniu skutecznych mechanizmów nadzoru i kontroli nad systemami AI używanymi w postępowaniach sądowych;
4. Promowaniu transparentności i wyjaśnialności algorytmów AI stosowanych w sektorze prawnym;
5. Rozwijaniu kompetencji cyfrowych wśród prawników i pracowników wymiaru sprawiedliwości.

Podsumowując, choć AI oferuje ogromny potencjał w zwiększaniu efektywności i dostępności usług prawnych, kluczowe jest zapewnienie, że jej rozwój i wdrożenie odbywają się z pełnym poszanowaniem praw człowieka i zasad praworządności. Konwencja ramowa AI Rady Europy oraz narzędzia takie jak HUDERIA zapewniają właściwe mechanizmy prawne, które na to pozwolą, ale ich skuteczność będzie zależeć od ścisłej współpracy prawników, informatyków i innych ekspertów technologicznych, etyków oraz decydentów politycznych.

Bibliografia

Chen Zhisheng, „Ethics and discrimination in artificial intelligence-enabled recruitment practices” *Humanities and Social Sciences Communications*, 567 (2023). <https://doi.org/10.1057/s41599-023-02079-x>.

- Delfino Rebecca, „Deepfakes on Trial: A Call To Expand the Trial Judge’s Gatekeeping Role To Protect Legal Proceedings from Technological Fakery” *Hastings Law Journal*, nr 2 (2023): 292-348.
- Dolniak Patrycja, Tomasz Kuźma, Andrzej Ludwiński, Konrad Wasik. *Sztuczna inteligencja w wymiarze sprawiedliwości. Między prawem a algorytmami*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2024.
- Floridi Luciano, *The Ethics of Artificial Intelligence: Principles, Challenges, and Opportunities*. Oxford: Oxford University Press, 2021.
- Hofmann Valentin, Ria Pratyusha Kalluri, Dan Jurafsky, et al., „AI generates covertly racist decisions about people based on their dialect” *Nature* 633 (2024): 147-154. <https://doi.org/10.1038/s41586-024-07856-5>.
- Kaczmarek-Templin Berenika, „Sztuczna inteligencja (AI) i perspektywy jej wykorzystania w postępowaniu przed sądem cywilnym” *Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiał*, nr 2 (2022): 61-78, Doi: 10.48269/2451-0807-sp-2022-2-004.
- Kálmán Kinga, Laura Olga Kiss, Kitti Mezei, Boldizsár Szentgáli-Tóth, „Oprogramowania oparte na sztucznej inteligencji w sądach na całym świecie: praktyka, perspektywy i wyzwania mające znaczenie dla Węgier i Europy Środkowej” *Prawo Mediów Elektronicznych*, 2 (2022): 16-27, <https://doi.org/10.34616/144673>.
- Knowlton Natalie, „Access to Civil Justice in the Age of AI: Mindsets & Pathways to New Practices” *Ohio Northern University Law Review*, nr 3 (2024): 533-554.
- Lopes Giovana, „Artificial intelligence and judicial decision-making: Evaluating the role of AI in debiasing” *TATuP – Zeitschrift für Technikfolgenabschätzung in Theorie und Praxis*, nr 1 (2024): 8-54. <https://www.tatup.de/index.php/tatup/article/view/7103>.
- Lütz Fabian, „The AI Act, gender equality and non-discrimination: what role for the AI office?” *ERA Forum*, 25 (2024): 79-95. <https://doi.org/10.1007/s12027-024-00785-w>.
- Mantelero Alessandro, Maria Esposito, „An evidence-based methodology for human rights impact assessment (HRIA) in the development of AI data-intensive systems” *Computer Law & Security Review*, t. XLI (2021): 1-35.
- Mantelero Alessandro, „The Fundamental Rights Impact Assessment (FRIA) in the AI Act: Roots, legal obligations and key elements for a model template” *Computer Law & Security Review*, vol. LIV (2024). <https://doi.org/10.1016/j.clsr.2024.106020>.
- Marchant Gary, „AI in Robes: Courts, Judges, and Artificial Intelligence” *Ohio Northern University Law Review*, nr 3 (2024): 473-490.
- Morawska Elżbieta, „Council of Europe standards and activities related to AI: towards a Framework Convention on AI and human rights?”, [w:] *Artificial Intelligence and International Human Rights Law Developing Standards for a Changing*

- World, red. Michał Balcerzak, Julia Kapelańska-Pręgowska. 25-44. Cheltenham: Elgar Publishing, 2024.
- Reiling Dory, „Courts and Artificial Intelligence” *International Journal for Court Administration*, nr 2 (2020): 4-6.
- Schmitz Anna, Michael Mock, Rebekka Görge et al., „A global scale comparison of risk aggregation in AI assessment frameworks” *AI Ethics* (2024). <https://doi.org/10.1007/s43681-024-00479-6>.
- Sroka Tomasz, „Artificial intelligence and the right to a fair trial”, [w:] *Artificial Intelligence and International Human Rights Law Developing Standards for a Changing World*, red. Michał Balcerzak, Julia Kapelańska-Pręgowska. 250-277. Cheltenham: Elgar Publishing, 2024.
- Stern Rachel E., „Automating Fairness? Artificial Intelligence in the Chinese Courts” *Columbia Journal of Transnational Law*, nr 3 (2021): 515-553.
- Świerczyński Marek, Zbigniew Więckowski, *Sztuczna inteligencja w wymiarze sprawiedliwości. Wytyczne Rady Europy dotyczące spraw cywilnych*, Warszawa: Wydawnictwo Instytut de Republica, 2023.
- Villasenor John, „Generative Artificial Intelligence and the Practice of Law: Impact, Opportunities, and Risks” *Minnesota Journal of Law, Science & Technology*, t. XXV (2024): 25-48.
- Wachter Sandra, Brent Mittelstadt, Chris Russell, „Why fairness cannot be automated: Bridging the gap between EU non-discrimination law and AI” *Computer Law & Security Review*, t. XLI, 2021. <https://doi.org/10.1016/j.clsr.2021.105567>.
- Wang Peng, Guannan Qu, „AI in court: the promotion and regulation of information technology in China’s Smart Court movements”, [w:] *Artificial Intelligence and International Human Rights Law Developing Standards for a Changing World*, red. Michał Balcerzak, Julia Kapelańska-Pręgowska. 309-324, Cheltenham: Elgar Publishing, 2024.
- Więckowski, Zbigniew, Grzegorz Kubalski, „Czy sztuczna inteligencja oraz inne technologie informatyczne pomogą w dostępie do wymiaru sprawiedliwości osobom ze szczególnymi potrzebami?” *Prawo i Więź*, nr 4 (2022): 146-165. <https://doi.org/10.36128/prwi.vi42.546>.
- Wiśniewski Adam, „Sztuczna inteligencja i prawa człowieka w kontekście prawa międzynarodowego” *Prawo i Więź*, nr 4(2023): 29-52.
- Yap Jia Qing, Ernest Lim, „A Legal Framework for Artificial Intelligence Fairness Reporting” *The Cambridge Law Journal*, nr 3 (2022): 610-644. doi:10.1017/S0008197322000460.

